

פרק ח

אזהרה 1234567

אזהרה חמשה

קנין כסף

אזהרה חמשה

א. הנכרי הקונה נותן כסף למוכר, בשיעור פרוטה לפחות, לצורך קנין החמץ (א), ולשם קנין המקום, או במכר או בשכירות (ב).

ב. יש אומרים שאין פרוטה אחת מספקת עבור שני הקנינים, אלא על הקונה לתת לפחות שתי פרוטות (ג). ויש מוסיפים עוד

(א) דיש פוסקים דנקטינן להלכה כריש לקיש דס"ל בב"מ דף מז: דדבר תורה משיכה קונה בישראל, ובנכרי קנינו בכסף, וראה בארוכה בשביבי אש, להלן סי' ח, אודות חילוקי הדיעות במידון זה, וטעם נוסף יש לקנין ע"י מעות, מדין קנין סיטומתא ומנהג המדינה, וראה על כך בשביבי אש סי' טז.
(ב) ראה שו"ע, חו"מ, סי' קצ, ס"א: „קרקע נקנה באחד מארבע דברים, בכסף, בשטר, בחזקה ובקנין סודר. הגה, וכדין המקח כך דין שכירות קרקע כל ימי השכירות". ברם בשו"ע, שם, סי' קצד, ס"א איתא: „העכו"ם אינו קונה בחזקה ולא בכסף, אלא בשטר הוא שקונה עם נתינת הכסף וכו'. הגה, מיהו שכירות מן העכו"ם קונה בכסף לחוד", וראה בדברינו בשביבי אש, סי' יט—כב, שנתבאר בהרחבה דרכי הקנינים בקרקעות בגוי אם בעין שטר במכר ובשכירות, או דסגי בקנין כסף לבד עי"ש.

(ג) וראה להלן, סעיף ז, דבמכירה כללית הנהוגה. בזמנינו, יש להצריך שיעור שני פרוטות נגד כל אחד ואחד ממוכרי החמץ. והנה לכאורה אין כל טעם להצריך שני פרוטות בתורת דמי קדימה על שכירות הבתים ועל מכירת החמץ, דהא אדם יכול לקנות בפרוטה אחת, אפילו עשר שדות בעשר מדינות, ולא בעינן שיתן פרוטה על כל מקח ומקח וא"כ ה"ה נמי לכאורה גבי מכירת חמץ, אעפ"י שפוסק דמי החמץ והמקום כל חד באנפי נפשיה, מ"מ תיסגי בפרוטה אחת לשניהם. ברם יש לחלק, דהתם כל הקרקעות הנמכרות יחד במכירה זו, כחד מכר הויין, אבל מכר ושכירות תרי מילי נינהו ונידונים כל אחד בפני עצמו, ולכן צריך ליתן פרוטה לכל אחד מהם, ואפשר דאפילו אם אינו פוסק

פרוטה לצורך שכירות הכלים והשקים (ד).

ג. יש מי שאומר שבכל מדינה צריך הקונה לתת שיעור המטבע הפחות שבה, אף שהוא יותר משיעור פרוטה, ובלבד שלא יפחות מפרוטה (ה) [לדוגמה, בארה"ב נותן „סענט“].

דמים לכל אחד לחוד, אלא לשניהם יחד, נמי ניבעי ב' פרוטות, פרוטה אחת עבור דמי קדימה על השכירות, והשניה על מכירת החמץ.

אמנם טעם הדבר מבואר בפשיטות, דהרי כל עיקר טעמו של המקור"ח להצריך פסיקה מיוחדת הן על השכירות והן על מכירת החמץ, הוא בכדי שביטול קנין הקרקע לא יגרום לביטול מכירת החמץ, וא"כ מאותו טעם נמי יש ליתן פרוטה בפני עצמה על המכירה, דאם יתן רק פרוטה אחת על קנין שניהם א"כ ברגע שיתבטל קנין הקרקע, לא יוכל לחול הקנין על החמץ ופשוט. וראה חגדש"פ, מנחת חן, מכירת חמץ, סי' ב. ועוד טעם מבואר בקלח של איזוב סי' א, לשיטת הח"ס ודעימיה [ראה להלן פרק יב], דמצד קנין חצר צריכים מתחילה להקנות את המקום ואח"כ לחקנות את החמץ, לדידהו פשוט שצריך פסיקת דמים מיוחדת ונתנית פרוטה בפני עצמה על החצר, בכדי שהקנין עליה יחול לאלתר ודו"ק.

והעירני הרה"ג ר' מנדל שפרן שליט"א, דאם נותן את שתי הפרוטות בסתמא, בתורת דמי קדימה עבור שניהם, ואינו מפרש להדיא שפרוטה אחת תהא עבור השכירות והשניה בשביל החמץ, אפשר דלא מהני, דבכה"ג מתחלקים שני הפרוטות לפי ערך שווי המקח של שניהם, ולפי היחס שביניהם מתחלקים הפרוטות בשבילם, וא"כ יתכן שיצא לאחד מהם פרוטה ומחצה, ולשני לא נותר אלא חצי פרוטה, [וכענין זה מצינו בתרומת הדשן סי' שיח, לענין אונאה, והו"ד ברמ"א, חו"מ, סי' רכו, סל"ג, וראה קידושין דף ז: גבי בתך ופרתך בפרוטה עיי"ש]. אמנם לענ"ד י"ל דמשום איסורא דחמץ אמדינן לדעתיה דבבדאי חיתה כוונתו ליתן המעות באופן שיוכל לפעול חלות קנין, וכן מצינו בכמה דוכתי.

(ד) כן הוא בנוסח השטר הנדפס, בסוף קיצור שולחן ערוך, עם עיר דוד, להג"ר דוד פלדמן, וכך נוהג הגר"נ גשטטר שליט"א, וצ"ע בטעמא דמילתא, דהא פשיטא דאפשר לשכור בפרוטה אחת קרקע ומטלטלין וצ"ע, וראה לעיל, פרק ז, אודות שכירות הכלים והשקים.

(ה) שו"ת אגרות משה, או"ח, סי' קנ: „אף ש„סענט“ של מדינתנו הוא יותר מפרוטה, אבל כיון שהיא מטבע הפחותה במדינתנו, צריך לכל הפחות „סענט“ אחד, במקום פרוטה לכל אחד“, וכך שמעתי ממרן הגר"ש ואזנר שליט"א.

סדר מכירת חמץ כהלכתו

נח

ד. יכול הקונה לתת שוה כסף בשיעור פרוטה לצורך הקנין, דשוה כסף הרי הוא ככסף (ו).

ה. יש להדגיש להדיא שהכסף ניתן לשם תחילת פרעון דמי שווי של החמץ ובתורת דמי קדימה לתחילת פרעון השכירות (ז), [ויש להוסיף: „שתחילת הפרעון יהא לשם קנין” (ח)].

ו. את יתרת החוב צריך המוכר לזקוף במלוה על הקונה (ט).

(ו) ראה בדברי הראשונים קידושין דף ב. במקור דין שוה כסף בכסף, אם הוא מצד הסברא או מריבויא, והנה כתב בכנסת הגדולה, חו”מ, סי’ קכ, בהג”ח ס”ט, אות ב: „ודוקא בכסף ממש נקנה קרקע ולא בשוה כסף, הראד”ב סי’ קנג ומהר”א ששון בסי’ רו אם הקונה מסר שו”פ לידי המוכר יש להסתפק אם סגי, וחרשב”א ז”ל, ח”א, סי’ אלף רנו, כתב דקרקע נקנה בכסף ובשו”כ, ויש לתמוה על הראד”ב ומהר”א שז”ל איך לא ראו תשובת הרשב”א, ובאמת מצאתי מפורש בן גם במאירי קידושין, שם: „אבל אשה ושדה, שאין הנותן רשאי ליתן לעיקר קנייתם שלא מדעת המקבל, פשוט הוא שכל שהיא מקבלת שוה כסף הרי הוא ככסף”, ובאמת יש להוכיח בן מדברי הראשונים בב”ק דף ע: גבי עקוץ תאנה מתאנותיך, דלדעתם הוא מדין קנין כסף, אלמא דשו”כ נמי מהני לקנין כסף, ואין מיסתבר לחלק לענין זה בין מטלטלין לקרקע, וראה בגט מקושר, למהרי”ט אלגאזי, סי’ ג, שתמה טובא בדברי האחרונים הנ”ל, דהא דין כסף באשה נלמד מקנין שדה דשדה עפרון, ומוכר לומר דגם בשדה מהני שו”כ, וראה שו”ת שאלו ציון, ח”ב, סי’ יד, בזה.

(ז) ראה סמ”ע, חו”מ, סי’ קצ, ס”א, והט”ז שם, חולק עליו ולדעתו אין צריך ליתן דוקא בתורת פרעון שווי המקח, וראה שו”ת דברי מלכיאל, ח”ד, סי’ כד אות נז, שו”ת דבר משה, תנינא, סי’ צח, אות יז, ובשער הציון, סי’ תמח, סקנ”א, וראה שו”ת דברי מלכיאל, שם, דלשון דמי קדימה ג”כ מורה על תחילת פרעון, אלא שמ”מ נכון לפרש להדיא, ועיין שו”ת יד אליהו (רגולר) סי’ נב, אות ב, שהעלה בדעת הסמ”ע, דאף אם נתינת המעות היא לשם קנין, מ”מ מהני שפיר, אם במציאות היא עולה לו לתחילת פרעון עייש”ה, וראה בארוכה בשביבי אש, להלן סי’ י.

(ח) שביבי אש, שם.

(ט) ראה שו”ע חו”מ, סי’ קצ, ס”י, ברמ”א: „וכן אם זקף עליו הנשאר במלוה אעפ”י שיצא ונכנס אחר הדמים קנה”, וראה להלן פרק יט ובהערות שם, וכן כתב בשו”ת דברי מלכיאל, שם, אות נח עיי”ש. ודעת הרב בעל התניא שזקיפה

ז. לפי הנהוג של מכירה כללית הנהוג עכשיו יש להקפיד שיתן הנכרי סכום כסף שיהא לכל אחד מהמוכרים שיעור פרוטה אחת (י).

ח. ויש אומרים שצריך שיעור שני פרוטות, נגד כל אחד ואחד ממוכרי החמץ, עבור קנין החמץ ומקומו (יא), ויש מחמירים להצריך פרוטה נוספת עבור שכירות הכלים והשקים.

ט. ויש מקילים בזה וסוברים דאם מעות הקדימה שייכים לרב הממונה על ביצוע המכירה אין צריך פרוטה עבור כל אחד מהמוכרים, אלא מספיק פרוטה אחת בשביל קניית כל החמץ של כל המוכרים ופרוטה אחת עבור שכירות כל המקומות (יב).

במלוח עדיין אינה מספקת, וצריך להעמיד ערב קבלן על החוב הנותר וראה לחלן, פרק ית.

(י) שו"ת דברי מלכאל, שם, אות נו, ערוך השולחן, סי' תמח, סכ"ח, שו"ת באר יצחק, או"ח, סי' א, שו"ת שואל ומשיב, תנינא, ח"ב, סי' עג, שו"ת אגרות משה או"ח, סי' קנ, דעת תורה, סי' תמ, שו"ת חסד לאברהם, ח"ב, או"ח, סי' מה, ושו"ת ארץ טובה סי' יח, שו"ת חלקת יואב, או"ח סי' כב, קונטרס עמודי כסף, זר זהב, שטר מכירת חמץ, אות ז.

(יא) כך נוהגים בבית דינו של מרן הגר"ש ואזנר שליט"א ובמקומות נוספים, וראה לעיל בהערה אות ג, וכן לעיל הערה ד אודות שכירות הכלים והשקים.

(יב) ראה שו"ת חסד לאברהם, שם, ובשו"ת דבר אברהם, ח"א, סי' ל"ט, דן לחקל מטעם דיש סוברים דזקיפה במלוח נמי חשלב ככסף לענין קנין וכן כתב בשדי חמד, מערכת חמץ ומצה, סי' ט, אות ו', לדון בדברי השואל ומשיב מטעם זה. וכתב בדב"א שם דלפי"ז יש להקפיד דוקא שלא לפרוע כל דמי החמץ, אלא לזקוף במלוח את הנותר, דאם פורע את כל המחיר צריך הרב הממונה לזכות את המעות למשלחיו, ואיכא בהא ריעותא משום דינא דשלוחו של בעל הממון וכמו שתאריכו האחרונים ז"ל בזה טובא, [וראה בעמודי כסף, פתיחה לדיני מכירת חמץ, שהביא מו"מ מגדולי דורו בזה, ושו"ת עמודי אש סי' ה ובשו"ת באר יצחק הנ"ל ולעיל, פרק א, בארוכה], ומ"מ מסיק בדב"א שם, דבדאי נכון להדר שיגיע שו"פ לכל אחד ואחד מן המוכרים, אמנם בפסקי חלכות, יד דוד, פ"ג, אות קלז, הקיל בזה, אך גם מדבריו נראה דאיירי בגוונא שהכסף ניתן לשליח עצמו, ולא ע"ד למסרו למשלחיו עיי"ש. וראה שו"ת רבי משולם איגרא, או"ח, סי' לט, אות י, יג, הגדת המבאר, הערה לסדר מכירת חמץ, ולחלן פרק יז, אות יד, טו.

י. יש נוהגים להלוות לנכרי סכום כסף שבו יפרע את דמי הקדימה (יג), ויש אומרים שאין ראוי לעשות כן מפני שבכך ניכרת הערמה (יד).

יא. נתן ישראל אחר כסף עבור דמי קדימה במקומו של הגוי הקונה יש אומרים דשפיר חל הקנין בכך (טו), ויש חולקים ואומרים דגבי נכרי אין מועלת נתינת אחרים עבורו, אלא צריך הוא בעצמו ליתן מעות (טז), ויש מי שסובר שאם נתן גוי אחר במקומו מהני (יז).

(יג) כתב בתכלת מרדכי, להמהרש"ם, ח"ג, דיני מכירת חמץ, אות קכ: „מה שנהגו קצת להלוות בעצמם איזו צ"ל [=מטבעות] להעכו"ם הקונה אין לעשות כן, כי הכל של בעלה וא"כ אינו הלואה כלל, ואין כאן קנין כסף כלל ואף שיש לדבר בזה, אבל העיקר דהוי הערמה גלויה", ועיין הגהות מהרש"ם סי' תמח, ושו"ת מהר"ש ענגיל, ח"ד, סי' כו, ובשו"ת שם עולם סי' י, כתב שהרב נותן לו במתנה.

(יד) שו"ת דברי מלכאל, ח"ד, סי' כד, אות נו: „ובאשר עפ"י רוב העכו"ם איננו עשיר, אני נוהג לתת כסף להשמש, והוא מלווה להעכו"ם, כי להלוות בעצמי יש לחוש וכו'". ובחמשד דבריו שם כתב, דאף דמצינו בגמ' ע"ז, דף עא, דשרי להלוות לו מעות לצורך הקנין, שאני הכא דאיכא למיחש להערמה הנכרת עי"ש, וכן בתכלת מרדכי.

(טו) שו"ע, חו"מ, סי' קצ, ס"ד „י"א שהוא הדין להאומר לחבירו הילך מנה ויהיה שדך מכור לפלוני, כיון שקבל זה ממנו נקנה השדה לאותו פלוני. הגה, והוא שאותו פלוני חפץ בזה, כגון שעשאו שליח, או שאומר למוכר שדך קנוי לי במה שנתן לך פלוני". ולדעת כמה פוסקים דין זה נוהג אף בעכו"ם, וראה חידושי הרמב"ן, יבמות, דף מו, וכן מצאתי גם בשו"ת משאת בנימין סי' צא, [ועיין להלן אות יז] וראה עוד בקצות החושן סי' קצה סק"ט ובשו"ת חלקת יואב, או"ח סי' כב, ובחידושי רבינו חיים הלוי, מלוה ולוה, פ"ה הל"ג.

(טז) ראה נתיבות המשפט, שם, סק"א, אמרי בינה, קנינים, סי' ד, ולדעתם יסוד דין עבד כנעני הוא מתורת זכיה עי"ש, ולפי"ז לא מהני בעכו"ם.

(יז) דיש סוברים דעכו"ם לעכו"ם איתא בשליחות וכן כתב בשו"ת משאת בנימין הנ"ל, וראה בארוכה להלן פרק י"ז, ולפי זה נראה דאין להוכיח משו"ת משאת בנימין, שם, דדין עבד כנעני שייך אף בעכו"ם, דשאני התם דאיירי שנתן גוי אחר את הכסף במקום הקונה, ואיהו הא ס"ל דגוי לגוי נעשה שליח, אבל ישראל לגוי אפשר לומר דבאמת לא מהני ודו"ק.

[234567]

יב. נתן הקונה את הכסף למוכר והתנה עמו על מנת שיחזיר לו חל הקנין (יח).

יג. אם נתן הקונה שיק או שטר התחייבות במקום כסף נחלקו הפוסקים אם זה מועיל לקנין כסף (יט).

יד. היה הישראל חייב לגוי כסף והקנה לו הקרקע והחמץ בחובו, אין הקנין חל בכך (כ).

[234567]

[234567]

(יח) שו"ע, חו"מ, שם, ס"ב: „ואפילו נתן לו הכסף על מנת שיחזירה, קנה”. וראה אבן האזל, מכירה, פ"ה, הל"ז, דלדעת הרמב"ם לא מהני מתנה על מנת להחזיר אלא בקנין חליפין ולא בקנין כסף, דכיון דלדעתו יסוד דין קנין כסף הוא מטעם פרעון השווית, ואם מתנה להחזירה אינו נחשב לפרעון השווי, וראה נתיב"מ, שם, סק"ב, שתמה באמת על הסמ"ע מטעם זה, ועיין בדברינו בשביבי אש סי' י.

(יט) ראה ש"ך וקצות החושן, סי' קצ, סק"א בענין שטר התחייבות, ויעיין בשו"ת מנחת יצחק, ח"ב, סי' קי"ט, שהאריך בדינו של שיק, וכן שמעתי מהגר"ש ואזנר שליט"א, דלא עדיפא משטר התחייבות, כיון שיכול לבטלו. ושמעתי מהגר"ש אלישיב שליט"א דנתינת שיק מועיל עכ"פ מדין קנין סיטומתא, וראה להלן פרק טו. [על שטרות כסף מטעם הממשלה אם דינם ככסף, ראה שו"ת, ח"ס, יור"ד, סי' קלד, ליקוטי הערות שם, חזו"א, חו"מ, סי' טז, שו"ת קנין תורה, ח"ג, סי' קלד].

(כ) ראה גמ' קידושין דף מז. רמב"ם וראב"ד, מכירה, פ"ה, הל"ה. ובשו"ע חו"מ סי' רד ס"י, „ויש חולקים ואומרים דאינו קונה אלא בהנאת מחילת מלוה, אפילו לא מחל לו לגמרי, רק שהרויח לו זמן הפרעון ואמר ליה: יקנה לי חפץ שלך בהאי הנאה, הוי כנותן לו מעות”, ושם, סי' קצה, ס"י „שכירות ומשכונא אינם נקנים במלוה. הגה. משום דהויין כמכר ואין קונים במלוה אפילו בתורת כסף”. וראה שם סי' קצט, ס"ב, ועיין בספר המקנה, קידושין דף ו. שכתב: „ונראה דבקונה שדה מנכרי ודאי אינו נקנה במלוה, כיון דאינו בעין, אע"ג דבישראל יש לומר דהוי כמו בעין משום שעבוד נכסיו דהוי דאורייתא, אבל בנכרי ודאי לא הוי שעבודא דאורייתא”. ולפי"ד אף נכרי הקונה מישראל אינו קונה במלוה אליבא דכו"ע, וכן הוא בשו"ת כתר כהונה סי' ת, הובא בשע"ת, סי' תמח, סק"ח, דאף להרמב"ם דמלוה קנה, דוקא בישראל מישראל וכן ביד אברהם, יור"ד, סי' שכ, אמנם מדברי שאר האחרונים משמע דלענין זה דין העכו"ם שוה לישראל, ראה שו"ת משאת בנימין סי' לה, וראה שו"ת מהר"ם מינץ סי' ה, ודבריו צ"ע, ושו"ת תועפות ראם, יור"ד, סי' נב, נג [ובספר נתן פריו,

טו. יש מהאחרונים שסובר דבמכירת חמץ לנכרי צריך הקונה לפרוע את כל דמי החמץ ובנתינת מקצת הדמים אין חל דין קנין כסף, ומטעם זה הצריך להעמיד ערב קבלן שיקבל על עצמו את תשלומי יתרת החוב שבין הקונה למוכרים (כא), ופרטי הדינים יבוארו להלן פרק יח.

טז. על נתינת כסף בתורת קנין סיטומתא ראה להלן פרק טו.

סוגיות, סי' צז, כתב לפקפק בדברי המקנה הנ"ל, דאף אי שעבודא לאו דאורייתא, מ"מ מיניה ידיה בודאי מצי גבי, או מדין שעבוד או מדין כפיה עיי"ש, ונראה דיש לדון קצת בזה, דאם הוא מתורת כפיה בלבד, בודאי לא מהני לקנות על ידו, דהרי אין למלוה כל זכות ממון בנכסים, ואין כאן נתינת ממון כלל ודו"ק].
(פא) ראה סדר מכירת חמץ לבעל שו"ע הרב, סוף או"ח, והובא להלן בנספחים וראה בארוכה בפרק יח ובהערות שם.

1234567

1234567

1234567

1234567

1234567

1234567

1234567